

A Földrajzi Nevek Etimológiai Szótárának tervezete

I. A magyar névtudományban a földrajzi nevek etimológiájának vizsgálata — az időleges visszaeséseket nem tekintve — mindenkor jelentős, olykor szinte középponti helyet foglalt el. Az összehasonlító-történeti módszer meghonosodása előtt a földrajzi nevek eredetmagyarázata természetesen nálunk sem alapulhatott máson, mint véletlen összeesengésen, önkényes képzettársításon. (A dilletáns névfejtőknél még ma is ez a helyzet.) Szakszerű, tudományos névszármozgatásnak azonban már jó száz esztendeje csak az számítható, amely a vizsgált névnek nem a mai, hanem a legrégebbi alakjából indul ki, számon tartja összes alakváltozatait, kapcsolatot keres a név s az általa jelölt földrajzi objektum között, és figyelemmel van a nyelvek fejlődési törvényszerűségeire. A magyar nyelvészek legkiválóbbjai közül Melich János, Pais Dezső, Kniezsa István és mások maguk is tevékenyen részt vettek ezeknek a névmagyarázó elveknek a kimunkálásában, s olyan kutatási eredményeket értek el, amelyek révén a magyar névtudomány nemzetközi megbecsülésre tett szert. Minthogy azonban e kutatási eredmények önálló művekben, folyóiratokban, gyűjteményes munkákban stb. s z é t s z ó r v a jelentek meg, csak időt rabló, hosszás keresgéléssel lehet róluk tudomást szerezeni. A gyors tájékozódást pedig a nyelvészek, történészek, néprajzosok, geográfusok stb. kívül az érdeklődő nagyközönség is igényli. Ezt csupán a földrajzi nevek etimológiai ismeretanyagának szótárszerű szintézise teszi lehetővé.

Ilyenfajta összefoglalásra eddig két említésre méltó kísérlet történt. Az első Pesty Frigyes nevéhez fűződik (Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben. I. Bp., 1888.). Pesty több kötetre tervezte munkáját, de csak az első kötet készült el belőle XXXII + 448 lap terjedelemben, 1596 szócikket tartalmazva az *Ab-mező*-vel kezdődőleg és a *Zsüges-patak*-kal bezárólag. A többi kötet is *A*-tól *Zs*-ig haladt volna a betűrendben, azonban a már korábban megtárgyalt helyneveket nem hozta volna ismét szóba. Az I. kötet címszavainak összeválogatásában semmiféle rendszer nem tapasztalható. *Buda*, *Debrecen*, *Duna*, *Mátra*, *Miskolc*, *Szeged*, *Tisza*, *Veszprém* stb. például nem szerepel címszóként, *Burgundia* (= „Debrecen városának egyik silány utcája és városrésze, melyben Csokonai Mihály lakott”), *Ilyó* 'Lvov, Lemberg', *Kelenföld*, *Margitsziget*, *Salona* 'Solin', *Szárdike* 'Szófia' stb. viszont igen. Úgy látszik, amelyek szócikk éppen ki volt dolgozva, az mind belekerült az I. kötetbe, s ilyen lett volna a többi kötet szerkezete is. Az összes kötetek együttese nyújtott volna teljes képet. Pesty műve azonban csonkán, torzóban maradt. Ennek ellenére olyan kézikönyvként kell értékelnünk, amely ma is tiszteletet érdemel, s haszonnal forgatható. Szócikkei elsősorban történeti és földrajzi jellegű felvilágosításokat tartalmaznak. Etimológiai fejtegetéseiben Pesty mértéktartó. Saját szavai szerint (Pesty: MoHn. V): „A helynevek értelmezését, magyarázatát mindenütt meg fogom kísérteni, a hol az erőszakos eljárás nélkül megtörténhetik. Nem létezik sehol, és senkire nézve kötelesség minden helynevet megmagyarázni. A helynevek, melyek egyelőre biztosan meg nem fejthetők, igen becses anyagul fognak szolgálni a nyelvészek, ki azokban eléggé meg nem becsülhető szókincset nyer.”

A második összefoglalást Virágh Rózsa (Magyar helységnevek eredete [A magyar helynév-kutatás eredményei.] Szeged, 1931. Előzőleg folyóiratban „Magyar helységnevek eredete” címen: FE. 10 [1930]: 55—70, 173—192, 258—317) készítette. A Pesty és Virágh munkájának megjelenése között eltelt évtizedek alatt olyan, a földrajzi nevek vizsgálata szempontjából alapvető fontosságú művek láttak napvilágot, mint az OklSz., Csánki, EtSz. I (*a—érdem*), Melich: HonfMg. stb., nem is beszélve a folyóiratokban, különösen a MNy.-ben közzétett nagyszámú és színvonalas helynévmagyarázó tanulmányokról. Virághnak tehát volt mit összefoglalnia. Ő azonban nem vállalkozott a földrajzi nevek valamennyi fajtájának etimológiai tárgyalására, hanem csupán a lakott helyeket jelölő helységneveikre: „kis munkám célja . . . a mai magyar nyelvtudomány szempontjából kétségtelenül helyes vagy legalább is elfogadható . . . helységnevmagyarázatok összegyűjtése és lehetőleg röviden összefoglalva betűrendben való bemutatása. Itt-ott önállóan is pótoltam vagy kiegészítettem egyes adatokat. A gyűjtést 1929. nyarán zártam le” (Virágh: MHnFr. 5.). 97 lap terjedelmű munkájában Virágh mintegy 2000 magyar helységnevet etimológiáját adta elő kevés szóval, olykor az annotált bibliográfia tömörségével, lelkiismeretesen megnevezve forrásait. Ma is megvan az az értéke, ami egy 1929-ig terjedő, gondosan szelektált bibliográfiának. Kár, hogy a hegy-, táj-, víz-stb. neveket nem tartalmazza, s csak a hazai szerzőkre van tekintettel, a külföldiekre nincs.

Láthatjuk: sem Pesthy, sem Virágh összefoglalása nem felel meg a magyar névtudomány mai fejlettségi fokának, a modern követelményeknek. Azonkívül már régóta nincs egyikük sem könyvtári forgalomban. Csupán nagyobb könyvtárakban lehet hozzájuk jutni. Nagyjából ez a helyzet a hasonló tartalmú külföldi munkákkal (Egli², Staszewski: SlowGeogr.², Sturmfels—Bischof³, Nikonov: KrTopSl. stb.) is, amelyek egyébként is elsősorban a német, lengyel, orosz stb. anyanyelvű olvasók igényeinek kielégítésére hivatottak, s a magyar földrajzinév-anyagot rendszerint igen fogyatékosan ölelik fel, és tévesen interpretálják. Arra, hogy az említett külföldi munkák közül bármelyiket is magyarra fordítsuk, nem gondolhatunk.

2. Mi hát a teendő? Önálló szótári munkát kell írunk a földrajzi nevek etimológiájáról. Olyat, amelyik híven tükrözi a magyar helynévkutatás újabb eredményeit is, köztük például Kniezsa Istvánéit; amelyik tekintettel van a földrajzi nevek valamennyi válfajára (településnevek, víznevek, hegynevek, tájnevek stb.); amelynek nagyobbik felét a magyar földrajzi névanyag alkotja, de amelyik nem zárkózik el a fontosabbnak ítélt külföldi nevek elől sem; amelyik munkaeszköze lehet a különféle tudományágak — elsősorban a nyelvtudomány — szakembereinek, de amelyiket megért a nem szakember is, s így a tudományos ismeretterjesztés ügyét is szolgálhatja; amelyik egyetlen — megfelelő segítségben részesített — kutató munkájával öt-hat éven belül elkészíthető. A minta Bárczi Géza SzófSz.-a legyen. Abban a magyar köznevek etimológiája van tömören, de ugyanakkor világosan, közérthetően bemutatva, a készítenélben pedig a földrajzi nevek etimológiájáról kell hasonló módon és igénnyel felvilágosítást nyújtani.

3. Az egy, legfeljebb két kötetnél semmiképpen sem terjedelmesebb mű a Földrajzi Nevek Etimológiai Szótára (a továbbiakban: FNESz.) címet viselhetné. Hozzávetőlegesen öt- vagy hatezer cikket tartalmazna. Minthogy azonban az ugyanarra a földrajzi objektumra vonatkozó nevek (pl. *Bécs*, *Vindobona*, *Wien*, *Vienna* stb.) közös szócikkbe (az adott esetben *Bécs* alá) kerülnének, a feldolgozott nevek száma valójában lényegesen nagyobb lenne. A tájékozódást utalások könnyítenék meg.

A címszavaknak mintegy háromnegyedét a magyar nyelvterület földrajzi nevei, egynegyedét pedig más nyelvterületek földrajzi nevei tennék ki. A legfőbb válogatási szempont a nevek mai gyakorisága lehetne. A címszójegyzék összeállításakor az ÚjMagy-

Lex. átrostált földrajzi névanyagára lehetne támaszkodni. Ezt azonban semmiképpen sem kötelező normaként, hanem inkább csak általános irányvonalként kellene kezelni, nem mereven, hanem rugalmasan. A történeti szempontból fontos földrajzi nevek (pl. *Catalaunum*, *Etelköz*, *Levédia*, *Pusztaszer* stb.) nem maradhatnak ki. Az idegen nyelvterületek földrajzi nevei közül az európaiak természetesen előnyben részesítendők a távoli földrészek földrajzi neveivel szemben. Olyan helyek nevei, amelyekhez magyar vagy egyetemes történeti szempontból jelentős esemény fűződik (*Doberdó*, *Lech-mező*, *Rodostó*, *Trau ~ Trogir* stb.), illetőleg amelyeknek művelődéstörténeti nevezetességük van, feltétlenül tárgyalandók. Az utóbbiakra példák: *Faenza*, amely mint a kerámiai ipar egyik központja a *fajansz* köznevet eredményezte; *Guernica*, amely Picasso képe révén világhíres lett; *Sipka-szoros*, amelyet Verescsaginnek „A Sipka-szorosban minden csendes” című festménye tett nálunk különösen ismertté; stb. Az országnevek közül a *Magyarország*, *Oroszország*, *Spanyolország*, valamint a *Dánia*, *Hollandia*, *Portugália*-félék nem tárgyalandók, de a *Guatemala*, *Meziko*, *Venezuela*-félék igen. Az előbbiekhöz ugyanis jól használható a népeveket is magában foglaló TESz., az utóbbiakhoz viszont a TESz.-ből nem nyerhető útbaigazítás. A FNEsz. tehát ésszerűen és szervesen illeszkedjék be a meglévő, készülő vagy készítendő magyar etimológiai szótárak rendszerébe, s lehetőség szerint kerülje az átfedést, a felesleges ismétlődést.

A SzófSz. szerkezetéhez hasonlóan a FNEsz. cikkei egyetlen bekezdésben adnák elő a címtől írott névre vonatkozó tudnivalókat. A nevek által jelölt földrajzi objektumok körülírására, meghatározására csupán szükség esetén, félreértések elkerülése végett kerülne sor, így pl. a *Balaton*, *Kaposvár*, *Sajó* stb. esetében nem, a *Bihar* 'indiai város, illetőleg tagállam' esetében viszont igen. A címszó — és az esetleges lokalizálás — után a név legkorábbi előfordulásának évszáma és az adat lelőhelye következnek, szögletes zárójelben. Magát az első adatot azonban csak akkor kellene betűhíven, a forrás alapján közölni, ha a mai névalak kialakulása másképpen nem volna érthető. Különösen az afféle, hivatalos névadással keletkezett névösszetételek szócikkében lehet erre szükség, mint *Balatonföldvár*, *Nyírábrány*, *Zalaegerszeg* stb. Ezek először *Földvár*, *Ábrány*, *Egerszeg*-féle alakokban jelentkeznek, s ennek a ténynek a szócikkekben ki kell tűnnie, valamint annak is, mióta mutatható ki a mai *Balatonföldvár*, *Nyírábrány* stb.-féle összetett névalak.

A magyar nyelvterületről való nevek első előfordulásának összegyűjtéséhez a szerzőnek használnia kell Györffy, Csánki, Korabinsky, Vályi, Lipszky: Rep. stb. anyagán kívül a Czinár- és Kovács-féle indexet, a településtörténeti monográfiákat, helytörténeti feldolgozásokat, a különféle lexikonokat stb. Az idegen nyelvterületek földrajzi neveinek adatolásához azonban a szerzőnek korántsem lesz ennyi segédeszköze. Éppen ezért a régebbi századok néhány olyan művét, amelyből tetemesebb mennyiségű földrajzi név gyűjtése remélhető, a szerzőnek ebből a célból fel kell dolgoznia. Ilyen például Szék: Krón., Szepsi Csombor, ACsere: Enc. (VIII. rész), Mikes: ÖM. (I. kötet). Ha e néhány műre, továbbá a lexikonokra, szótárakra szorítkozó adatgyűjtés nem ábrázolhatja is híven az illető nevek magyar nyelvbeli életét, meglesz az a haszna, hogy a továbbiakban lesz honnan kiindulni, lesz mivel összevetni az újonnan felbukkanó névtörténeti adatokat. Arra ugyanis egyhamar nem számíthatunk, hogy földrajzi neveinknek ugyanolyan történeti szótárak legyen, mint közneveinknek. Az ideális az lenne.

A szócikkek eredetmagyarázatainak megfogalmazásakor a szerzőnek arra kellene törekednie, hogy minden egyes esetben találja meg a nyelvi valósághoz legjobban igazodó kifejezési módot, s ne ragaszkodjék bizonyos sablonos formulázásokhoz. Általános irányelvekhez azonban tartania kell magát. A tematikailag összetartozó szócikkeket, így például a vármegyeneveket, hangolja össze. A tárgyalt földrajzi név alapjául szolgáló személynév vagy köznévi etimológiáját a l t a l á b a n nem kell megadnia, hiszen ez a személynévek, illetőleg a köznevek etimológiai szótárának a feladata, arra azonban min-

den esetben ki kell térnie, milyen indítékból kapta például Abaújvár az *Aba-új-vár*, Felsőőr a *Felső-őr*, Mosonmagyaróvár a *Moson-magyar-ó-vár*, Zalaegerszeg a *Zala-eger-szeg* stb. nevet. Tehát még az átlátszó szerkezetű, világosan elmezhető földrajzi nevek is magyarázatra szorulhatnak. Az ismétlődések elkerülése végett azonban a több földrajzi névben is előforduló, azonos funkciójú névelemet csak egy helyen kell megtárgyalni, mégpedig a legfontosabb, illetőleg a betűrendben legelől álló név cikkében. *Balatonfüred*, *Kaposfüred*, *Lillafüred*, *Mátrafüred*, *Tátrafüred* és *Tiszafüred* közül például csak *Balatonfüred* cikkében kell elmondani, hogy az utótag alapszava a *fürj* madárnév. N. *für* változatával azonos, de a helységnek fürdőhellyé válása következtében a *Füred*-et később 'fürdő-, üdülőhely' jelentésűnek kezdték felfogni. *Kaposfüred* és *Tiszafüred* cikkében elegendő az eredeti értelmében vett *Balatonfüred*-re, a *Balatonfüred* mintájára megalkotott *Lillafüred*, *Mátrafüred* és *Tátrafüred* cikkében pedig az átértelmezett *Balatonfüred*-re utalni. A névtörténeti adatolás természetesen még a *Lillafüred*, *Mátrafüred*-féle nevek mellől sem maradhat el.

A cikkeket kerek zárójelbe tett bibliográfiai tájékoztatás zárhatná le. Csupán a fontosabb irodalmat kellene megadni, a szerző nevének feltüntetésével együtt. A bibliográfia után „Vö.” jelzéssel azokra a szócikkekre lehetne utalni, amelyek a szócikkben tárgyalt földrajzi névvel valamiféle kapcsolatban vannak. „Vö.” jelzésű összevetésre azonban már a szócikk belsejében, a bibliográfia előtt is sor kerülhetne.

A vázolt módon megalkotandó FNEŠz. egyaránt szolgálhatná a hazai szakmai kutatások továbbfejlődését, valamint a magyar névtudomány eredményeinek hazai népszerűsítését és a külfölddel való megismertetését.

4. Hogy a FNEŠz. a valóságban milyen is lenne, arról az alábbi 50 próbaszócikk — s a hozzá kapcsolódó 24 utalószó — adhat hozzávetőleges képet. A próbaszócikkek címszavainak megválasztásakor arra törekedtem, hogy etimológiai szempontból minél változatosabb anyagot mutassak be.

Próbaszócikkek

Abaúj vármegye [1796: Vályi 1: 2]. A Hernád völgyében megtelepedett Aba nemzetségről, illetőleg az elavult s ezért *Ovár*-nak [1255: Györffy 1: 126] hívott régi földvár szomszédságában épült új várról [1198/1226: *Vivar*: Györffy 1: 58; 1255: *Abaújvar*: Györffy 1: 59] kapta nevét. Abaújvár a 14. sz.-ig megyeszékhely volt. Miután a megye székhelye a gyorsan fejlődő Kassára került át, az eredeti *Abaújvár megyé*-t tévesen kezdték tagolni: *Abaúj vármegye*. Megyenévként ma a *Borsod-Abaúj-Zemplén megye* megjelenésben él tovább. (EtSz. 1: 2 *Aba* a.; Gombocz: MNyTK. 16. sz. 39; Horger: MSzav. 178; UjMagyLex. 1: 16; Varsik: OsKoşKotl. 1: 127, 143.)

Ábrány l. Nyirábrány a.

Aggtelek [1348: IIa 2: 7]. A m. R. *Ög* szn. (vö. mai m. *agg*) és a *telek* összetétele. (EtSz. 1: 24 1. *agg* a.; IIa 2: 7.)

Alsóőr l. Felsőőr a.

Amerika [1620: Szepesi Csombor 220]. Az olasz Amerigo Vespucci (1454–1521) állapította meg, hogy a Kolumbusztól felfedezett terület önálló kontinens. Ezért

e földrészt Martin Waldseemüller német térképész 1507-ben Vespucci lat. *Americus* keresztnévéről nevezte el, hozzáigazítva végződését a nőnemű lat. *Europa*, *Asia*, *Africa* végződéséhez. Minthogy Vespucci a magyar Szent Imre herceg tiszteletéből kifolyólag kapta végső soron germán eredetű s a m. *Imré*-vel etimológiailag azonos keresztnévét, az *Amerika* névnek magyar vonatkozása is van. — Más, kevésbé valószínű magyarázat szerint a kontinens nevének forrása egy nicaraguai indián *Amerrique* hegyiségnév. (Egli² 34; Palmer: Neuweltwörter 22; Storfer: DiekSpr. 203; DizEncIt. 1: 353; Beeler: Names 1:1; Staszewski: StowGeogr.² 9; Rea: American Speech 39: 42; Farkas: Names 13: 11.)

Baradla [1694: IIa 2: 11]. A szlk. *bradlo* 'kőszál, magas szikla' köznévből. Előbb az Aggtelektől északnyugatra elterülő hegyhátnak (*Baradla-tető*, 486 m), majd az ebben levő cseppkőbarlangnak lett a neve. *Baradla* nevű hegy a Zempléni-hegységben is van, Kovácsvárgástól északkeletre. — Más szlovák származtatása elfogadhatatlan. (Tolnai: MNy. 11: 40;

Szily: MNy. 11: 40; Szemkő: MNy. 11: 177; Pa 2: 11; Stanislav: SlovJuh. 2: 75; Machek: EtSlC.² 63.)

Battonya [1340: ZichyOkm. 1: 575]. A korai Árpád-korban egy **Anya* nevű település állhatott itt, s ennek egy része *Both* nevű birtokosáról a *Both Anya* nevet kaphatta. A *Battonya* hn.-nek a N. *batona* 'gödény' (MTsz.) madárnévből, valamint szláv eredetű szn.-ből való származtatása téves. (Melich: SzlJsz. 1/2: 101; Virágh: MHnEr. 14; ÚjMagyLex. 3: 84 *gödény* a.; Györffy 1: 848.)

Bécs [1356: OklSz. Pótl.]. Talán egy török nyelvi, esetleg avar **bác* 'vár, erősség' köznévből. A szb.-hv. *Běc*; oszm. R., N. *Beç*: 'Bécs' a magyarból való. (EtSz. 1: 321 I. *Bécs* a.; Melich: HonfMg. 414; Ciaranescu: DiccEtRum. 75.) — A lat. *Vindobona* 'Bécs' kelta eredetű (tkp. 'Vindos birtoka'). A ném. *Wien*, ol. *Vienna*, cseh *Viedeň*, szlk. *Viedeň*; stb.: 'Bécs' forrása egy kelta **Vēdunjā* (tkp. 'erdei patak'). Ez a Bécsi-erdőben eredő és Bécs belvárosától keletre a Duna-csatornába torkolló Wienflußnak volt a neve. (Höring: GNP. 118; Kranzmayer: ÖstBund. 6; Steinhäuser 111.)

Beregszász [1284: Györffy 1: 532]. Korábbi neve, *Lampertszásza* [1247/1271/1507/1643; Györffy 1: 532] egyfelől szász telepeseire, másfelől pedig feltehető alapítójára, Lampert heregre utal, aki I. László (1077--1095) idejében a vidék ura volt. A névadáshoz vö. *Kálmánca*. Az összetétel elötagja később a megye nevével cserélődött fel, mert a város lett a beregi ispán fő helye. Téves az a magyarázat, amely szerint *Lampertszásza* és *Beregszász* elötagja etimológiailag összetartozik, utötagjuk pedig nem a szász népnévvvel, hanem a kfn. *saz* 'lakóhely, szállás' (tkp. 'ülés') köznévvvel azonos. A cseh, szlk. *Berehovo*; ukr. *Берегово* [z = h]; or. *Берегово*: 'Beregszász' a magyar városnév elötagjából képződött. (Melich: AkNy-Ert. 17/4: 18; EtSz. 1: 366 I. *Bereg* a.; Virágh: MHnEr. 16, 78; Györffy 1: 532; Rudny'kyj: EtDietUkr. 108.)

Berettyó [1213/1550: VárReg. 116.]. Az 'ingoványos szegélyerdő' jelentésű *berek* és a R. *jó* 'folyó' összetétele; tkp. 'folyó, amelynek berek van a partján'. A R. *jó* 'folyó' számos földrajzi névben szerepel; vö.: 1246/1408: *kechyoukyzi* ['két folyó köze'] (ÁÜO. 7: 213); 1364/1399: *Gyznoyov* ['diszónó vize'] (OklSz. 1. *jó* a.); 1365: *Jood* ['folyócska'] (Kniezsa: ErdVizn. 8); 1408: *Mereghyo* ['meleg folyó'] (Csánki: 5: 382); 1408: *Žekelyo* ['székely folyó'] (OklSz. 1. *jó* és *székely* a.). L. még *Héjő* és *Sajó*. (Hunfalvy: NyK. 6: 363; EtSz. 1: 367 I. *berék* a.; Melich:

MNy. 20: 33, 21: 53, HonfMg. 31, 32; Kniezsa: ErdVizn. 17; Györffy 1: 569.)

Bihar 'indiai város, illetőleg tagállam' [1816: Hübner: Lex. 1: 276 *Bahar* a.]. Végső forrása az ói. *vihāra* 'buddhista kolostor'. A köznévből előbb a *Bihār* városnév, majd ebből a *Bihār* tartomány-név lett. Más felfogás szerint a tartomány-név közvetlenül keletkezett a köznévből, tekintettel az ottani buddhista kolostorok nagy számára. (Monier-Williams 1003; Staszewski: SlowGeogr.² 35; Nikonov: KrTopSl. 56.) Vö. **Buhara**.

Bihar vármegye [1796: Vályi 1:207]. A Nagyváradtól északra fekvő, feltehetőleg még a honfoglalás előtti szlávoktól épített *Bihar* [1068 u.: Györffy 1: 601] nevű földvár alapján keletkezett. A vár neve szláv helynévadás eredménye; vö.: szb.-hv. *Bihor*, *Bior* 'vidék Montenegróban'; cseh *Býchory* hn.; plb. *Bichore* hn.; le. *Bychorz* hn. E szláv helynevek egy **Bychorz* szn.-ből keletkezettek, bár a szlávásgból e szn. nem mutatható ki, a megfelelő magyar szn. (Melich: HonfMg. 222) pedig alululhatott a *Bihar* hn.-ből is. — Utóbb a megye székhelye Bihar várából Nagyváradra helyeződött át, azonban a *Bihar vármegye* megjelölés megmaradt. Megyenévként ma a *Hajdú-Bihar megye* megjelölésben él tovább. A rom. *Bihar* 'Bihar' a magyarból való. (Melich: SzlJsz. 1/2: 105, HonfMg. 221; EtSz. 1: 398 I. *Bihar* a.; Drăganu: Rom. 305; Profous 1: 225, 5: 142; Staszewski: SlowGeogr.² 35.)

Borsod-Abaúj-Zemplén megye 1. **Abaúj vármegye** a.

Bukovina [1816: Hübner: Lex. 1: 492]. Az ukr. *Буковина*-ból, amely az ukr. N. *Буковина* 'bükkfa; bükkerdő' (Hrinčenko 1: 109) köznévből keletkezett, utalva a táj növénytakarójára. Más szláv nyelvek helynévanyagában is gyakori. (Profous 1: 213; Staszewski: SlowGeogr.² 44; Rudny'kyj: EtDietUkr. 245; Jordan: TopRom. 66; Nikonov: KrTopSl. 69.) Vö. **Bakony**, **Buchenwald**, **Bükk**.

Burgenland [1927: NapkeletLex. 1: 188]. A ném. *Burgenland* (tkp. 'váras tartomány') átvétele. Ez 1918-ban terjedt el azzal kapcsolatosan, hogy a Saint Germain-i béketárgyalásokon Ausztria követelte annak a négy nyugat-magyarországi vármegyének német lakta területeit, amelynek német neve *-burg*-ra végződik: *Preßburg* 'Pozsony', *Wieselburg* 'Moson', *Ödenburg* 'Sopron' és *Eisenburg* 'Vas'. Előbb *Vierburgenland* (tkp. 'négyváras tartomány'), majd — Pozsony vármegyének Csehszlovákiához való kerülése után — *Dreiburgenland* (tkp. 'háromváras tartomány') volt használatos. (Schwartz:

VasiSz. 1: 226; Staszewski: SlowGeogr.² 45; Kranzmayer: ÖstBund. 25.)

Crna Gora l. **Montenegró** a.

Csáktornya [1333: AnjouOkm. 3: 31].

Előtagja a *Csák* nemzetségnév, utótagja az 'erődítmény' értelmű *torony* köznév birtokos személyranggal ellátott alakja. A helységet valószínűleg Csák Demeter szlavón bán és zalai ispán alapította. A szb.-hv. *Čakovec* < R. **Čakověv* 'Csáktornya' a m. *Csák* nemzetségnévből képződött. (Hadrovics: NyK. 48: 428; Pais: MNy. 47: 85.) Vö. **Simontornya**, **Tornalja**.

Csendes-óceán [1816: *Csendes-tenger* :

Hübner: Lex. 1: 678; 1880: *Csendes-óceán* : MagyLex. 5: 520]. Nemzetközi minták alapján alkotott tükörfordítás; vö.: port. R. *Mar Pacifico*, mai port. (*Oceano Pacifico*; ang. *Pacific Ocean*; német. *Stiller Ozean*; stb. Az elnevezés Fernão de Magalhães (Magellán) portugál hajóstól származik, aki világ körüli útja során 1520—1521-ben keresztülhajózta a Csendes-óceánt anélkül, hogy ott vihar érte volna. (Egli² 683; Staszewski: SlowGeogr.² 221; Sturm-fels—Bischof³ 190; Nikonov: KrTopSl. 419; Synowiec: WEP. 10: 714.)

Debrecen [1235/1550: VárReg. 138.].

Feltehetőleg egy kipszak **T(d)ébrésin* vagy **T(d)ébrésün* (tkp. 'mozogjon, éljen') szn.-ból, amely predestinációs névként arra lehetett hivatva, hogy mint jó ómen megszabja a gyermek jövődő sorsát. Szláv származtatásai nem fogadhatók el. A k. lat. *Debrečinum*, német. *Debrezin*, szl. *Debrečin*, le. *Debrezyn*; stb.: 'Debrecen' a magyarból való. (EtSz. 1: 1289; Németh: UrAltJb. 33: 124; Györffy 1:609; Nikonov: KrTopSl. 117.)

Egerszeg l. **Zalaegerszeg** a.

Eisenstadt l. **Kismarton** a.

Feketeerdő [1816: Hübner: Lex. 4:446

Schwarzwald a.]. A német. *Schwarzwald* tükörfordítása. Hasonlóképpen német mintára keletkezett az ang. *the Black Forest* és a fr. *la Forêt-Noire* is. A név a hegység sötét fenyveseire utal, amelyek élesen elkülönülnek a Rajna völgye felé eső lombos erdőktől, gyümölcsösöktől és szőlőktől. (Egli² 831; Bach: DtNam. 2/1: 309; Sturm-fels—Bischof³ 226; Nikonov: KrTopSl. 476.)

Felsőőr [1441: Schwartz: NyNH.

157]. A nyugati határvidéken letelepített fegyveres őrsökre utal. A *Felső-* megkülönböztető elem a délkeletre eső *Alsóőr*-rel [1441: uo.] állítja szembe. A német. *Oberwart* 'Felsőőr', *Untervart* 'Alsóőr' a magyar megfelelő fordítása. (Schwartz: NyNH. 157; Moór: Westung. 231, 293; Viski: EtnCsoep. 4; Dömötör: Őrség 8.) Vö. **Őrség**.

Frankfurt [1792: N Nyv. 4:48],

Majna-Frankfurt [1894: PallasLex. 7:

590]. A német. *Frankfurt am Main* (tkp. 'a frankok gázlója a Majnán') hn.-ból. Ennek legkorábbi előfordulása 792-ből ismeretes *Franconofurd* alakban. Az Odera menti *Frankfurt* [l. 1620: *Frankfurt ad Oderam* : Szepsi Csombor 217] *Frankfurt am Main*-hoz képest másodlagos elnevezés, amely arra utal, hogy a város frankföldi kereskedők településéből fejlődött. (Egli² 325; Bach: DtNam. 2/1:47, 101, 353, 2/2:170; Sturm-fels—Bischof³ 82; NdtSt. 95.) Vö. **Boszporusz**, **Erfurt**, **Oxford**.

Gácsország l. **Galícia** a.

Galápagos-szigetek [1816: *Gallopagos* : Hübner: Lex. 2:319]. A sp. *Galápagos (Islas)* részfordítása. Először tagja a sp. *galápagos* 'teknősbéka' többes számu *galápagos* alakjából való. Az 1570 óta adatolt földrajzi név a szigeteken élő óriásteknősökre utal. A régi hajósok a szigetecsoportot jobbára csak azért keresték fel, hogy ellássák magukat óriásteknőssel és vízzel. Az óriásteknősöket hónapokig eltarthatták a hajótérben etetés nélkül, s időnként egyet-egyet levágva 40—120 kg húst nyertek. (Egli² 338; Staszewski: SlowGeogr.² 90; Brehm² 2:237, 238; Corominas: Breve-Dicc. 281; Nikonov: KrTopSl. 94.)

Galícia [1791: EtSz. 2:891]. A k., h. lat. *Galicia* átvétele. Végső forrása a vitatott etimológiájú óor. *Γαλιχ* 'a Dnyeszter menti Halics [mai ukr. *Галич*], amely a középkorban tartományi székhely volt'. A m. R. *Galics* [1249: AÜO. 7:283], **Gácsország** [1808: EtSz. 2:763] és *Halics* [1816: Hübner: Lex. 2:443] város-, illetőleg tartománynév különféle úton-módon ugyancsak az óor. *Γαλιχ-ra* megy vissza. (EtSz. 2:762, 763, 764, 891; Hrabec 133; Vasmer: RussEtWb. 1:255; Staszewski: SlowGeogr.² 104; Rudnieki: SSS. 2:183; Nikonov: KrTopSl. 95; Rudnyč'kyj: Et-DictUkr. 544.)

Galics l. **Galícia** a.

Gönc [1219/1550: VárReg. 5.]. Gönc a Hernád mentén letelepített királyi német telepesfalvak egyikeként keletkezett. Nevének régi változata *Gunch* ~ *Kunch*. Ezért nem lehetetlen, hogy a helységnév a német. *Kunz* ~ *Kuntz* szn.-re megy vissza. Ez utóbbi a középkor egyik leggyakoribb német férfinevének, a *Konrad*-nak a becéző alakja. — Szlovák származtatása nem fogadható el. (Iványi: Göncz 2; Virágh: MHNer. 40; Stanislav: SlovJuh. 2:195; Brechenmacher 2:133; Györffy 1:88; Varsik: OsKošKotl. 1:422.)

Hajdú-Bihar megye l. **Bihar vármegye** a.

Halics l. **Galícia** a.

Hvar [1895: PallasLex. 11:448 *Lesina* a.]. A szb.-hv. *Hvár* 'Hvar (sziget és város)' átvétele. I. e. 385—384-ben az

égei-tengeri Párosz szigetéről való görögök a Hvar szigetén levő mai Starigrad helyén várost alapítottak, és korábbi lakóhelyükről *Πάρος*-nak nevezték el. E név — talán az Alexandria mellett, világítótornyáról híres Phárosz szigetének hatására — *Φάρος*-sá módosult, majd a régi város elpusztulása után átvonódott a mai Hvarra, és — mediterrán szokás szerint — az egész szigetet is jelölni kezdte. A betelepülő horvátok ajkán a szókezdő *f*-ből *hv* lett. — A város és sziget olasz neve *Lèsina* (> m. R. *Lesina*, l. 1816: Hübner:Lex. 3:248). Ez feltehetőleg egy lat. **Lissina* (*urbis, civitas, insula*) szókapcsolat elülső tagjára megy vissza, és Vis szigetének gör. *Ἴσσα*, (később) *Λίσσα* nevével függ össze. Hangtestének kialakulásába belejátszhattott az ol. *lesina* ('cipészár') is; Hvar szigete ár alakú. (Skok 1:181; Boeglin: AC. VII/1:203; Kowalenko: SISS. 2:233; Nikonov: KrTopSl. 453.)

Ilyvó l. Lvov a.

Jalta [1881 vagy 1882: MagyLex. 9:511]. Az or., ukr. *Ялта* átvétele. Végső forrása a gör. **Αἰγιαλίται* vagy **Αἰγιαλίτης* (tkp. 'tengerparti város, vár'). Vö. újjör. *Γαλιτά* 'Jalta'. (Frisk: GrEtWb. 1:31; Nikonov: KrTopSl. 491; Beleckij: Etim. 1967. 203.)

Kálmánca [1280: *Chehy*: Csánki 2:578; 1281: *Kalamun Chehy*: uo.]. A teljesebb *Kalman-Királychehy* [tkp. 'Kálmán király csehei'] (1286: Fejér: CD 5/3:324) kifejezésből rövidült, s minden bizonnyal arra utal, hogy a helységbe Kálmán király csehekot telepített. Vö. Beregszász régi *Lampertszásza* nevével. (Pais: MNY. 12:17, 143; Györffy 1:532 *Beregszász* a.) Vö. **Csehi**.

Karcag [1506: *Karczaghwyzallasa*: UrAltJb. 33:122]. A m. R. *Karszag* sznből. Ez a köznévi eredetű (vö. török *qarsaq* 'pusztai róka, Canis corsac') kipszak (kun) *Karsak* szn. átvétele. (Németh: UrAltJb. 33:122; Nikonov: KrTopSl. 181; Räsänen: EtWb. 238.)

Keszthely [1247: Csánki 3:21]. Egy szláv **Kostelb* vagy **Kostelb* hn. (tkp. 'erődítmény') átvétele. Végső forrása a lat. *castellum* 'ua.', s így etimológiailag azonos a m. *kastély* eredetijével. A névadást az magyarázhatja, hogy a szlávok római erődítményt találhattak Keszthely helyén vagy szomszédságában. A mai magyar alak a *hely*-lyel való népetimológias összekapcsolás eredménye. (Melich: SzlJsz. 1/2:63; Stanislaw: SlovJuh. 2:269; Pais: MNY. 45:109, 47:84; Kálmán: Nyr. 91:4.) Vö. **Kassel**, **Kesztölc**, **Newcastle**.

Kismarton [1388: Schwartz: NyNH. 130]. Valószínűleg egy *Martinus* 'Márton' nevű földesúrról, s nem a helység templomának védőszentjéről vett elnevezés.

A *Kis*-megkülönböztető elem a közeli *Nagy-marton*-nal [1346: Schwartz: NyNH. 101] (vö. ném. *Mattersburg*, R. *Mattersdorf*) állítja szembe. — A ném. *Eisenstadt* 'Kismarton' tkp. 'vasból való, azaz erős, bevetetlen város' jelentésű. Semmi köze sines állítólagos vasbányákhoz. (Schwartz: NyNH. 101, 130; Kranzmayer: ÖstBund. 37.)

Lampertszásza l. Beregszász a.

Lemberg l. Lvov a.

Lesina l. Hvar a.

Lvov [1816: Hübner:Lex. 3:236 *Lemberg* a.]. A le. *Lwów* [ejtsd: *lvuf*], illetőleg — újabban — az or. *Львов* [ejtsd: *lvof*] átvétele, írásképe alapján. Ukrán megfelelője *Львів*. A források szerint Dániel halicsi fejedelem a 13. sz. második felében nagy várat építtetett fia, Leó (*Лео*) részére, s innen van a *Львов* (tkp. 'Leó vára') név. A ném. *Lemberg* 'ua.' a szláv városnevet tükrözi. A m. *Lemberg* [1816: Hübner:Lex. 3:236] a németből, a R. *Ильв* 'ua.' [1618: Pesty:MoHn. 142] a lengyelből való. (Pesty:MoHn. 141 *Ilyvó* a.; [Szerkesztőség:] Nyr. 40:384; Staszewski: SlowGeogr.² 171; Sturmfels-Bischof:³ 148; Nikonov: KrTopSl. 244; Žaki: SISS. 3:107.)

Madrid

[1816: Hübner:Lex. 3:350]. A sp. *Madrid* átvétele. Végső forrása — a legvalószínűbb magyarázat szerint — az ar. *Maǧrūt*. Ennek töve a 'folyik, folyás' jelentésű arab *ǧ.r.y* gyöknek helyviszonyt kifejező *maǧra(y)* alakja lehet; vö. arab *maǧran* 'vízfolyás, folyóca, csövezeték stb.'. A *Maǧrūt* végződése talán a valamilyen való bővelkedésre utaló újlatin *-it* képzővel azonos. A városnév Madrid földrajzi viszonyaival és az arab hódítók fejlett vízellátási rendszerével függhet össze. (Egli:² 564; Brockhaus:¹⁶ 7:427; DizEnclt. 7:240; Staszewski: SlowGeogr.² 175; Vermet Gínés: ELH. 1:575; Nikonov: KrTopSl. 248.)

Mátra

[1150 k./13–14. sz.: An. 32.]. Ősi név, amely talán a következő, tisztázatlan etimológiájú szavakkal tartozik össze: baszk *mutur* 'orr, csúcs'; fr. N. *meutro* 'domb'; ném. N. *mōtra* 'ua.'. Más magyarázat szerint egy szlk. R. **Matera* 'a Mátra legmagasabb csúcsa, a Kékes' átvétele. Ez a szlk. *mat*, *mater* 'anya' származéka lehet. Arra, hogy rokonságnévből hegynév alakulhat, valamint hogy a legmagasabb hegy neve átvonódhatik a hozzá tartozó hegységre, l. a *Fátra* cikkét. A mai szlk. *Matra* 'Mátra' a magyarból való. (Melich: MNY. 2:98, NytudÉrt. 41. sz. 70; Polák: OP. 65.)

Montenegró [1816: Hübner:Lex. 3:531]. Az ol. *Montenegro* (tkp. 'fekete hegy') átvétele. Ez — akárcsak az oszm. *Karadağ*

'ua.' — a szb.-hv. *Črna Gōra* 'ua.' fordítása. Meglehet azonban, hogy maga a szb.-hv. *Črna Gōra* is tükörfeljezés, mégpedig albán mintára; vö. alb. *Māti i Zi* 'ua.'. A név elsőnek Albániában bukkan fel. A 'fekete' jelző a montenegrói hegyek nehezen járható, barátságatlan voltára vagy sötét színére utal. De nem hagyható figyelmen kívül a szb.-hv. *črna gōra* 'fenyves' [tkp. 'fekete erdő'] (SKNJ. 3:473) sem. Ha a tulajdonnév ebből keletkezett, akkor a *Feketeerdő*-vel (l. ott) állítható párhuzamba. (Egli² 618; Staszewski: *SlowGeogr.*² 61; Popović: *GSkr.* 482; Nikonov: *KrTopSl.* 467.)

Nikápoly [1405: ZsigmOkl. 2/1:501]. A blg. *Hukōpol*-ból. Ennek forrása a bizánci gör. *Νικόπολις* (tkp. 'a győzelem városa'). A várost a 7. sz.-ban alapították. Nem azonos azzal az ókori *Νικόπολις*-sal, amely Traianus római császárnak a dákok fölött aratott győzelméről kapta nevét. Ilyen nevű helységek másutt is vannak vagy voltak. A mai m. *Nikopol* [1941: ÚjIdőkLex. 19:4776 *Nikápoly* a.] újabb átvétel a bolgárból. (Nikonov: *KrTopSl.* 293; Swoboda: *SlSS.* 3:399.) Vö. **Konstantinápoly**, **Nápoly**, **Szevasztopol**, **Szimferopol**.

Nyírábrány [1279/1325: *Abraam*: Györfly 1:590; 1446: *Nyabraam*: Csánki 1:509]. Az összetétel utótagja az *Ábrahám* szn.-ból való. Az előtag a más vidékeknek azonos nevű helységeitől (ezekre l. az 1895. évi Hnt.-at *Ábrány* a.) különbözteti meg a nyírségi táj *Ábrányát*. (EtSz. 1:7 *Ábrahám* a.)

Ovár l. **Abauj vármegye** a.

Oxford [1816: Hübner:Lex. 4:64]. Az ang. *Oxford* (tkp. 'ökrök gázlója') átvétele. A m. R. *Oxonium* 'Oxford' [1620: Szepsi Csombor 206] a latinból való. (Staszewski: *SlowGeogr.*² 220; Ekwall⁴ 355; Nikonov: *KrTopSlov.* 306.) Vö. **Boszporusz**, **Erfurt**, **Frankfurt**.

Ödenburg l. **Sopron** a.

Órség [1451: OklSz. 1. *őr* a.]. A középkorban a nyugati határ örvidéke volt; tkp. 'öröktől lakott terület, őrfalvak' jelentésű. (Viski: *EtnCsop.* 3; Dömötör: *Órség* 8.) Vö. **Felsőőr**.

Parád [1549: MVV.: Heves vm. 63]. Talán egy szlovák eredetű **Porád* szn.-ból; vö.: szb.-hv. *Porad* szn.; le. *Poradowo* hn. <: **Porad* szn. A pusztaszn.-ból alakult földrajzi nevekhez képest azonban túlságosan későn jelentkezik. (Trautmann: *EO.* 1:54, *MH.* 119; Stanislav: *SlovJuh.* 2:392).

Pécs [1290 k.: Györfly 1:357]. Szinte kétségtelen, hogy egy 'öt' jelentésű számnévre megy vissza, de ennek nyelvi hovatartozása nem határozható meg. Összefügg a szb.-hv. *Pěčuh*, *Pěčuj* 'Pécs'

hn.-vel, egymáshoz való viszonyuk azonban nincs tisztázva. A k. lat. *Quinque ecclesiae* vagy *Quinque basilicae* 'Pécs' (tkp. 'öt templom' (korábbi **Quinque (martyrum) ecclesia* (tkp. 'öt vértanú temploma') kapcsolatból keletkezhetett, és Pécssett eltemetett öt köfargaró vértanú emlékét őrizhette meg. A ném. *Fünfkirchen* 'Pécs' latin mintát tükröz. — A klasszikus latinban a Pécs helyén állott városnak a latin képzésmódú, de vitatott — talán kelta — tövű *Sopianae* volt a neve. (Melich: *HonfMg.* 413; Skok: *JužnoslFil.* 12:105; Höring: *GNP.* 88, 89, 126; Simonyi: *AntTan.* 1:87; Kniezsa: *Nyr.* 86:326.)

Popocatepetl [1816: Hübner:Lex. 4:202]. A sp. *Popocatepetl* átvétele. Ennek forrása az indián náhuatl nyelv; vö. náhuatl *popoka* 'füstöl', *tepetl* 'hegy'. Tkp. tehát 'füstölő hegy', azaz 'tűzhányó, vulkán'. (Lokotsch: *AmerW.* 55; Staszewski: *SlowGeogr.*² 239; Nikonov: *KrTopSl.* 338.)

Quinque ecclesiae l. **Pécs** a.

Rodostó [1720: Mikes: *ÖM.* 1:52]. Végső forrása a gör. *Ραιδεστός* 'Rodostó', bizánci gör., újgör. *Ροδοστός* 'ua.'; ennek talán 'enyhület, csillapodás' a tkp. jelentése. Az ol. *Rodosto* közvetítésével került hozzánk, s több más nyelvbe is; vö.: ném. *Rodostö*; fr. *Rodosto*; le. R. *Rodosto*. A város korábbi görög neve *Βισάθη* volt. Törökül *Tekirdağ*-nak (tkp. 'az uralkodó hegye') hívják. (PallasLex. 14:613; Pape: *GrEig.* 1299; Fekete: *Siyāqat-Schrift* 1: 844; Brockhaus¹⁶ 11:441; *DizEncIt.* 10: 495; *ÚjMagyLex.* 5:583.)

Sajó [1150 k./13–14. sz.: *An.* 17.]. A só és a R. *jó* 'folyó' (l. *Berettyó* a.) összetétele; tkp. 'só folyó', azaz 'sós vizű folyó'. A muhi csatát említő orosz évkönyvek *Солоная рѣка* [tkp. 'sós folyó'] (Hodinka 456) néven jegyezték fel. Szlovák neve *Slaná* [tkp. 'sós (folyó)'] (Šmilauer: *Vod.* 377). Szerkezetileg megfelel neki az ausztriai *Salzach* (l. ott). (Hunfalvy: *NyK.* 6: 362; Melich: *MNY.* 20:33, 21:53, *HonfMg.* 298; Horger: *MNY.* 23:497; Šmilauer: *Vod.* 376, 466; Pais: *SRH.* 1:54; Kniezsa: *ErdVíz.* 8; Györfly 1:735.)

Scarbantia l. **Sopron** a.

Semmering [1816: Hübner:Lex. 4: 473]. A ném. *Semmering* átvétele. Ennek legkorábbi alakváltozata — 1227: *Semerinc* (Bach: *DtNam.* 2/1:173) — kétségtelessé teszi a szláv eredetet. Szlovén nővényéből alakulhatott; vö. szln. *čemerika* 'zászpa, hunyor', szln. *Čemernica* ~ ném. *Tschemernik* hn. 'dél-stájerországi patak'. (Bezlej 1:112; Steinhauser 30.)

Sopianae l. **Pécs** a.

Sopron [1125/1185: *AECO.* 9–10: 294]. A m. R. *Sopron* szn.-ból; ennek fel-

tehető forrása a lat. *Sophronius* szn. (Wimmer³ 474). — A mai Sopron helyén állott római kori város lat. *Scarbantia* ~ *Scarabantia* [23—79: AECO. 9—10:190] neve ismeretlen etimológiájú; kelta vagy illír származtatása nem meggyőző. — A ném. *Ödenburg* 'Sopron' [1273—1300: AECO. 9—10:226] tkp. 'elpusztult vár' jelentésű. A névadáshoz talán a római amfiteátrum romjai nyújtották a szemléleti alapot. (Schwartz: NyNH. 124; Moór: Westung. 7; Mollay: AECO. 9—10:189, I. OK. 18:324.)

Stuttgart [1792: NNy. 4:57]. Az 1200 óta adatolt ném. *Stuttgart* átvétele. Ez köznévi eredetű, s arra utal, hogy a város egy ménes mellett települt; vö. kfn. *stutgart* 'ménes, méntelep'. Utótagja (vö. úfn. *Garten* 'kert') révén indoeurópai alapon etimológiailag összetartozik a m. *Belgrad*, *Csongrád*, *Nógrád*, *Visegrad* stb. szláv eredetijével. (Bach: DtNam. 2/1:318; Sturmfels—Bischof³ 239; NDTSt. 127.)

Sváje [1816: Hübner:Lex. 4:454]. A ném. *Schweiz* átvétele. Ez *Schwyz*-nek, a három svájci őskanton egyikének alemann nyelvjárási sajátosságát mutató nevéből keletkezett az irodalmi nyelvre jellemző diftongizálódással. A *Schwyz* kantonnév és a *Schweiz* országnév hivatalos megkülönböztetése 1785 körül állandósult. Schwyz kanton arról a városkáról kapta nevét, amely a székhelye. A *Schwyz* helységnév etimológiája tisztázatlan. A fr. *la Suisse* 'Sváje' és az ol. *Svizzera* 'ua.' a németből való. (Egli² 831; Nagl: GeogrNam. 116; Bach: DtNam. 2/1:66, 442, 2/2:246—7; Staszewski: SlowGeogr.² 287; Sturmfels—Bischof³ 227; Nikonov: KrTopSl. 477; TESz. *helvét* a.)

Szarajevó [1816: Hübner:Lex. 1:432 *Bosna Saray* a.]. A szb.-hv. *Sarajevo* átvétele. Ez utóbbi az oszm. *Saray* 'Szarajevó' városnévből keletkezett a *Kraljevo*, *Smederevo*-féle szb.-hv. helységnevek analogiájára. Az oszm. *Saray* a *Saray-Bosna* kapcsolatból önállósult. A névadás magyarázata az, hogy Szarajevóban volt a Boszniát kormányzó török pasa palotája; vö. oszm. *saray* 'palota'. (Staszewski: Slow

Geogr.² 260; Nikonov: KrTopSl. 369; Škaljić: Turcizmi 550.) Vö. **Bahcsiszeraj**.

Szimferopol [1816: Hübner:Lex. 4:506]. Az or. *Симферополь*, ukr. *Симферополь* átvétele. A város az egykori krími tat. *Ak-Mesçit* (tkp. 'fehér mecset') nevű település helyén épült. Nevét 1783-ban alkották meg az akkortájt Oroszországban divatos hivatalos helynévadási szokásnak megfelelően, görög elemekből; vö. gör. *συμφερον* 'hasznos, sikeres' és *πολις* 'város'. (Vasmer: RussEtWb. 2: 625; Staszewski: SlowGeogr.² 284; Nikonov: KrTopSl. 382; Beleckij: Etim. 1967. 203.) Vö. **Konstantinápoly**, **Nápoly**, **Nikápoly**, **Szevasztopol**.

Tátika [1266: MNy. 7:169]. A m. R. *Tadeuka* szn.-ből. Ez a R. *Tadeu* 'Tádé, Thaddaeus' szn.-nek a származéka. Mai alakjának létrejöttében a *tát* ige családjába tartozó *tátika* 'oroszlánszáj' növény-név játszhatott közre. (Pais: MNy. 7:169, 60:404.)

Tibilizi [1942: ÚjldőkLex. 23:5840 *Tiflisz* a.]. Az or. *Τβιλιζι* átvétele. Ez — akárcsak az 1935-ig használatban volt or. *Τυφλιζ* (> m. *Tiflisz*, l. 1817: Hübner:Lex. 5:175) — a grúz *T'piliszi*-ből való. A város kénes hőforrásairól (vö. grúz *t'pili* 'meleg') kapta nevét. (Egli² 922; Gorjajev: SravnEtSl.² 364; Vasmer: RussEtWb. 3:109; Staszewski: SlowGeogr.² 297; Nikonov: KrTopSl. 412.)

Tibiliz l. **Tibilizi** a.

Újvár l. **Abaúj vármegye** a.

Vienna l. **Bécs** a.

Vindobona l. **Bécs** a.

Vizsoly [1215/1550: VárReg. 175.]. Ismeretlen eredetű. Német és szlovák származtatása nem fogadható el. (Melich: MNy. 17:8; Jakubovich: MNy. 23:236; Virágh: MHNer. 92; Stanislav: SlovJuh. 1:494; Varsik: OsKošKotl. 1:430.)

Wien l. **Bécs** a.

Zalegerszeg [1247: *Egurscug*: HazaiOkmt. 6:47; 1796: *Szala Eggerszeg*: Vályi 1:566]. Településének helyére, a Zala folyótól átkarolt és égerfával benőtt szegre, szegletre utal. (Pais: MNy. 60:288.)

Rövidítések

A TESz. I. kötetében használt rövidítések itt nincsenek feloldva.

- AC. VII = VII Congresso internazionale di Scienze Onomastiche. Atti e Memorie. I—IV. Firenze, 1962—1963.
 Bezlaj = France Bezlaj: Slovenska vodna imena. I—II. Ljubljana, 1956—1961.
 Brechenmacher = Josef Karlmann Brechenmacher: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Familiennamen. I—II. Limburg a.d. Lahn, 1957—1963.

- Brehm² = A. E. Brehm: Az állatok világa négy kötetben. Teljesen átdolgozta Walter Rammner. Második kiadás. I–IV. Bp., 1960.
- DizEneIt. = Dizionario enciclopedico italiano. I–XII. Roma, 1955–1961.
- Dömötör: Őrség
Egli² = Dömötör Sándor: Őrség. Bp., 1960.
= J. J. Egli: Nomina geographica. Sprach- und Sacherklärung von 42 000 geographischen Namen aller Erdräume. Zweite, vermehrte und verbesserte Auflage. Leipzig, 1893.
- Ekwall⁴ = Eilert Ekwall: The Concise Oxford Dictionary of English Place-names. Fourth edition. Oxford, 1960.
- ELH. = Enciclopedia lingüística hispánica. I–. Madrid, 1960–.
- Etim. 1967. = Этимология 1967. Москва, 1969.
- Gorjajev: SraVnEtSl.² = Н. В. Горяев: Сравнительный этимологический словарь русского языка. Тифлис, 1896.
- Hodinka = Hodinka Antal: Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. Bp., 1916.
- Höring: GNP. = Emil Höring: Die geographischen Namen des antiken Pannoniens. Heidelberg, 1950.
- Hrabec = Stefan Hrabec: Nazwy geograficzne Huculszczyzny. Kraków, 1950.
- Ila = Ila Bálint: Gömör megye. II–IV. Bp., 1944–1969.
- Iordan: TopRom. = Iorgu Iordan: Toponimia românească. București, 1963.
- Iványi: Göncz = Iványi Béla: Göncz szabadalmas mezőváros története. Karcag, 1926.
- Kniezsa: ErdVíz. = Kniezsa István: Erdély víznevei. Kolozsvár, 1942.
- Kranzmayer: ÖstBund. = Eberhard Kranzmayer: Die österreichischen Bundesländer und deren Hauptstädte in ihren Namen. Wien, 1956.
- Machek: EtSlČ.² = Václav Machek: Etymologický slovník jazyka českého. Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha, 1968.
- Mikes: ÖM. = Mikes Kelemen Összes Művei. Szerkeszti Hopp Lajos. I–. Bp., 1966–.
- Monier-Williams = Monier-Williams: A Sanskrit-English Dictionary. Oxford, 1956. (Az 1899. évi kiadás új lenyomata.)
- MVV. = Magyarország vármegyéi és városai (Magyarország monografiája). Szerk. Sziklay János és Borovszky Samu. Bp., é.n.
- Nagl: GeogrNam. = J. W. Nagl: Geographische Namenkunde. Methodische Anwendung der namenkundlichen Grundsätze auf das allgemeiner zugängliche topographische Namenmaterial. Leipzig–Wien, 1903.
- NDtSt. = R. Fischer–E. Eichler–H. Naumann–H. Walter: Namen deutscher Städte. Berlin, 1963.
- OP. = Onomastické práce. Sborník rozprav k sedmdesátým narozeninám univ. prof. dr. Vladimíra Šmilauera Dr. Sc. Praha, 1966.
- Pape: GrEig. = W. Pape: Wörterbuch der griechischen Eigennamen. Dritte Auflage. Viertes Abdruck. Braunschweig, 1911. (Handwörterbuch der griechischen Sprache. In vier Bänden. Dritter Band.)
- Pesty: MoHn. = Pesty Frigyes: Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben. Bp., 1888.
- Profous = Antonín Profous: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. I–V. Praha, 1947–1960. A IV. kötet társszerzője Jan Svoboda. Az V. kötetet Jan Svoboda és Vladimír Šmilauer írta.
- Räsänen: EtWb. = Martti Räsänen: Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Helsinki, 1969.
- Schwartz: NyNH. = Schwartz Elemér: A nyugatmagyarországi német helységnevek. Bp., 1932.
- Škaljić: Turcizmi = Abdulah Škaljić: Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo, 1966.

- Skok = Petar Skok: Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja. I–II. Zagreb, 1950.
- Sturmfels–Bischof³ = Wilhelm Sturmfels–Heinz Bischof: Unsere Ortsnamen im ABC erklärt nach Herkunft und Bedeutung. Dritte, verbesserte und stark erweiterte Auflage. Bonn, 1961.
- Szepsi Csombor = Szepsi Csombor Márton Összes Művei. Sajtó alá rendezte Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter. Bp., 1968.
- Trautmann: EO. = Reinhold Trautmann: Die elb- und ostseeslavischen Ortsnamen. I–III. Berlin, 1948–1956.
- Trautmann: MH. = Reinhold Trautmann: Die slavischen Ortsnamen Mecklenburgs und Holsteins. Zweite, verbesserte Auflage. Berlin, 1950.
- Vályi = Vályi András: Magyar Országnek Leírása. I–III. Buda, 1796–1798.
- Varsik: OsKošKotl. = Branislav Varsik: Osídlenie Košickej kotliny. I. Bratislava, 1964.
- Virágh: MHnEr. = Virágh Rózsa: Magyar helységnevek eredete. (A magyar helynév-kutatás eredményei.) Szeged, 1931.
- Wimmer³ = Otto Wimmer: Handbuch der Namen und Heiligen. Dritte, vermehrte und verbesserte Auflage. Innsbruck–Wien–München, 1966.

1970. február 23.

Kiss Lajos